

Linnell
1970

Carrers de Picassent amb

nom propi: Carrer de Carmen Tronchoni

Daniel Martorell Tronchoni

Nombrosos carrers de Picassent reben o han rebut el nom d'una persona, la qual s'entenia que havia de ser recordada pels seus actes. És el cas del carrer de Carmen Tronchoni que va rebre aquest nom en finalitzar la guerra civil, fins que el 27 de juliol de 1979 el van canviar per l'actual, el carrer del Mig.

En aquest relat coneixerem la història de Carmen Tronchoni.

Barcelona, març de 1938: "...un dia que visitava el correccional femení de Les Corts per estudiar unes reformes que calia fer-hi, la directora va dir-me: Veu aquella xicota del vestit de flors? És la condemnada a mort ..."

Aquestes línies les escrivia Rafael Tasis, per aquell temps director general de Serveis Correccionals de la Generalitat de Catalunya, en el seu llibre "Les presons dels altres, record d'un escarceller d'ocasió". En el capítol 8é de l'obra, l'autor plasma les seues impressions quan coneix aquella jove "...d'uns vint-i-cinc anys que estenia plàcidament la seva bugada en un dels patis assolellats del Correccional. Encara no han afusellat cap dona -deia-. M'indultaran, n'estic segura..."

Aquesta jove era Carmen Tronchoni, picassentina establida a València. Carmen va ser afusellada en la fossa de Santa Elena al castell de Montjuïc el 29 de març de 1938, després de ser condemnada pel tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya. Fou acusada d'espionatge i traïció després de planejar la fugida a territori nacional de diversos oficials de l'exèrcit nacional refugiats al Consolat de Panamà a València.

1r Aquella xica jove i alegre

Carmen Tronchoni Soria va nàixer el 23 d'abril de 1915 en el número 38 del carrer Quart de València. Tant els seus pares Cristóbal Tronchoni Silla i Desemparados Soria Tarazona, com els seus avis paterns Cristóbal Tronchoni Tronchoni i Vicenta Silla Aguado, i els materns Vicente Soria Morató i Desemparados Tarazona Granell, eren oriünds de Picassent. Tenia una germana, Amparo Tronchoni Soria i un germà (solament de pare) Santiago Tronchoni Micó, que va ser comandant de l'Exèrcit Popular i va pertànyer a la coneguda *Columna de Hierro* formada per anarquistes.

Carmen va passar l'adolescència amb els seus pares a Palma de Mallorca, València i Barcelona. Durant la seua estada a València estudià al col·legi de les Carmelites Descalces. Qui la va conèixer la descrivia com una xica alegre, simpàtica i "un poc destarificada", però sobretot, molt bella. Els estudis no eren el seu fort i prompte es va posar a treballar com a telefonista en la Delegació de Treball, recomanada per un amic del seu germà Santiago.

L'any 1935 se'n va anar a Madrid per a presentar-se a unes oposicions com a mecanògrafa a les Oficines de Seguretat. No va obtindre la plaça i mig any després tornà a València. Va continuar com a telefonista

Anys 1937. València, capital de la II República. Carrer de la Pau.

continuaven amb els seus espectacles fins ben entrada la nit, sota el tronar de les bombes. Era el que la premsa de Madrid anomenava "el Levante Feliz".

Aquesta era la València del 37 i Carmen Tronchoni es dedicà a viure-la: era assídua al balneari de les Arenes, li agradava anar al cinema i al teatre, i solia freqüentar amb les seues amigues els bars de moda en aquell moment, especialment el bar 'Wodka', situat al carrer de la Pau. Aquest carrer era el centre cultural i polític de la ciutat. El bar 'Wodka' fou el lloc de reunió dels brigadistes internacionals, escriptors, corresponents...

..., i també, centre de tertúlies literàries. Serà ací on Carmen ordirà part del seu pla.

Revista de la Secció Femenina de la Falange

2. Antecedents polítics i activitats clandestines de Carmen Tronchoni

2.1. El Socorro Blanco

Poques dades tenim que ens facen determinar la filiació política de Carmen, anterior als fets que van motivar la seua detenció.

En diverses revistes de la Secció Femenina de la Falange se li atribueix la pertinença a la Falange Femenina Valenciana, a més que se la qualifica com un dels elements més actius de la Cinquena Columna i del *Socorro Blanco* a València.

Pilar Primo de Rivera, en la revista pedagògica de la Secció Femenina, "Consigna" núm. 114 de l'any 1950, exposa: "...el *Socorro Blanco* fue creado por la Sección Femenina para procurar alimentos y refugio seguro a los perseguidos, y conseguir pasaportes y documentación falsa para facilitar el paso a zona nacional del mayor

numero de personas útiles para el Régimen...” Posteriorment, com a exemple d’aquestes accions, fa un relat novel·lat de les activitats i la mort de Carmen “...damos la vida de Carmen Tronchoni, que aunque la empezó en Valencia, fue a rendir su ultimo servicio al Castillo de Montjuic... . En premio a la inmolación de su vida en acto de servicio, se le concedió la Y de Oro Individual...”. Aquesta és la màxima condecoració atorgada per la Secció Femenina de la Falange.

2.2. Informació i espionatge en l'exèrcit franquista: SIFNE, SIPM i Cinquena Columna

L'exèrcit franquista va disposar d'un servei d'informació i espionatge que anà perfeccionant-se al llarg de la guerra civil.

En un primer moment s'anomenava “Servicio de Información de la Frontera Nordeste de España” (SIFNE), situat la seua caserna primer a Biarritz i posteriorment a Irun. Va estar dirigit per un advocat, José Bertrán i Musitu. El SIFNE funcionà des de setembre de 1936 fins febrer de 1938, moment en què va ser absorbit pel “Servicio de Información y Policía Militar” (SIPM) al comandament del coronel José Ungria.

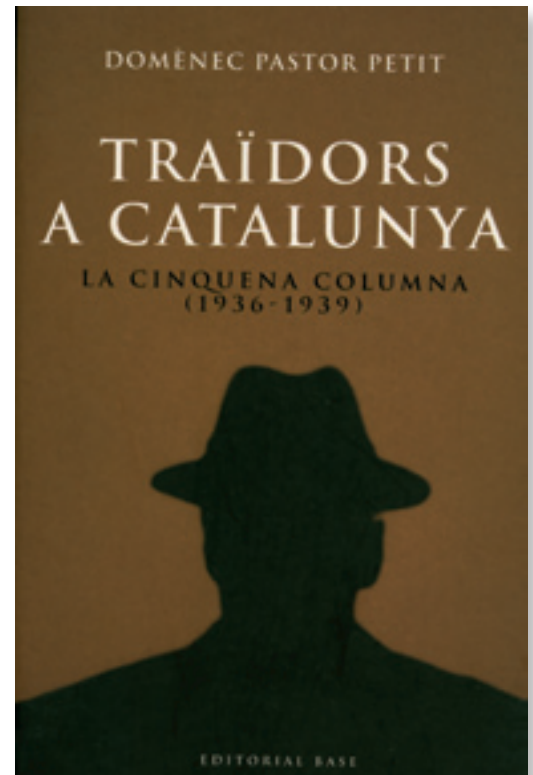
Bertrán i Musitu, en la seua obra “Experiencias de los Servicios de Información del Nordeste de España (SIFNE) durante la guerra”, en les pàgines 115-116, parla de Carmen Tronchoni amb respecte i admiració: “...en la guerra de España ha habido mujeres que han muerto heroicamente por servir en el espionaje los intereses de nuestra cruzada. Dama destacada entre ellas ha sido Carmen Tronchoni, que detenida por los rojos, fue fusilada en Barcelona en marzo de 1938, después de confesar con toda su gallardía su fe en la victoria de las armas nacionales. Tenia 22 años al morir y su figura debe ser ejemplo para todas las mujeres...”.

D'altra banda, fou Carmen membre actiu de la Cinquena Columna?

Aquest terme s'atribueix al general Mola: a l'agost de 1936, durant l'avançada de les tropes sublevades cap a Madrid, un periodista li preguntà quins eren els seus plans d'atac a la ciutat. El general li va respondre: contem amb cinc columnes que operen simultàniament; una pel nord, altra pel sud, altra per l'est i una altra per l'oest. “I la cinquena?” preguntà el periodista. “L'altra -replicà el general- està dins”.

Amb aquestes enigmàtiques paraules, el general Mola feia al·lusió a la Cinquena Columna, un exèrcit invisible al servei de Franco, situat en territori enemic i les accions d'espionatge sabotatge i derrotisme del qual contribuïen a facilitar informació secreta, a més de minar la moral de la població i les tropes lleials al règim republicà.

Els historiadors Benjamín Lajo i Javier Paniagua, professors de la UNED a València, afirmen en el seu llibre “Sombras en la Retaguardia: testimonios sobre la Quinta Columna en Valencia” (pàg. 10), que la Cinquena Columna va ser una organització perfectament estructurada que va contribuir de forma decisiva a la victòria del franquisme.

Portada del llibre de Domènec Pastor Petit sobre la Cinquena Columna a Catalunya

Cartell republicà en què s'alerta de l'existència de la Cinquena Columna

Doménech Pastor Petit, expert escriptor de llibres sobre espionatge, parla sobre Carmen Tronchoni en el llibre "Traïdors a Catalunya; la Cinquena Columna": "... si els republicans tingueren en Lina Òdena un nom que alhora és brillant bandera dels seus ideals, potser en un altre camp, el de l'acció clandestina, no ho fou menys Carme Tronchoni, el drama de la qual ens és a penes conegut. Sabem, però, que als vint-i-dos anys s'enfrontà amb els Tribunals d'Espionatge i Alta Traïció de Barcelona acusada d'haver realitzat tasques d'espionatge a favor dels insurgents. La dona ho acceptà amb coratge. Mai no defallí en la defensa del que en consciència creia que era el seu deure. Els Tribunals la condemnaren a la pena capital. Greu degué ser l'acusació. Ens permetem d'albergar la forta sospita que era una agent al servei de l'organització del SIFNE ..." (pàg. 180).

En aquesta mateixa obra, Pastor Petit la inclou en un llistat de *quintacolumnistes*.

3. Intent de fuga a territori nacional. Detenció de Carmen Tronchoni

Novembre de 1937. València ha deixat de ser la capital de la II República. Per aquestes dates arriben al Consolat de Panamá a València, situat al carrer del Mar núm. 78, després de fugir de Madrid, dos oficials nacionals, el comandant d'Estat Major José Maria Bielsa Laguna, el comandant d'Infanteria Carlos García Bravo i un jove falangista Manuel González Romero.

Per aquell temps, diversos consolats servien d'asil polític i refugi als perseguits, fins que aquest ús arribà a ser de domini públic, sent alguns assaltats per la policia, acusats d'albergar pròfugs en el seu interior. Conten que la policia republicana va crear la fictícia Cancelleria de Siam, al carrer Juan Bravo 12 de Madrid, on es prometia asil i fuga a la zona nacional: desenes de falangistes van ser atrapats amb aquest engany.

Carmen Tronchoni aconsegueix establir contacte amb aquests militars i comença a ordinar un pla per a facilitar-los la fuga a territori nacional.

Anteriorment Carmen havia conegut Ismael Vilaplana Miralles, a qui li presentaren com a un policia afí a la causa rebel, però que en realitat era un agent encobert del SIM (Servei d'Investigació Militar) republicà a València. Un dia va coincidir amb ell al bar 'Wodka' a València i li sol·licità que li aconseguira dos salconduïts a nom de les germanes Carmen i Lola Boscá Villanueva per poder desplaçar-se els tres a Barcelona. Després d'obtenir-les se'n van a Barcelona i Carmen es dedica a gestionar l'obtenció dels passaports que permetran el pas a la zona nacional dels militars allotjats al Consolat de Panamá. Carmen és localitzada a Barcelona per dos agents del SIM, després de ser alertats per l'agent de València Ismael Vilaplana, i se li presenten fent-se passar per membres de la Cinquena Columna, addictes a la causa rebel. Aquests agents són Ricardo Basurto Clemente i José Frutos Soria. Ambdós s'ofereixen a ajudar-la en la seua ariscada labor.

Carmen havia conegut Inés Jiménez Lumbreras, una jove de 24 anys, a Barcelona. Van intimar de seguida i van fer una gran amistat. Aquesta esbrina les intencions de Carmen i decideix acompanyar-la de tornada a València per a prendre part en el pla.

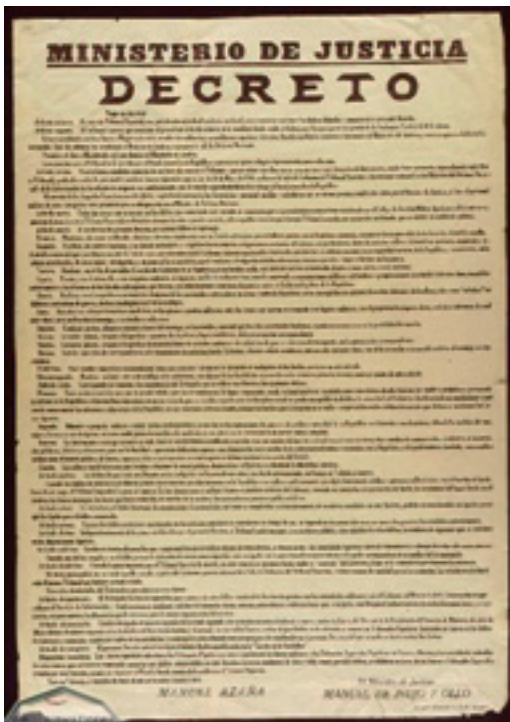
Acabades les gestions de Carmen a Barcelona i encarregada la confecció dels passaports, ixen el 16 de novembre cap a València Carmen, Inés Jiménez i els dos agents encoberts Basurto i Frutos, ja que deien que volien planejar una fuga en aquesta ciutat. Carmen i Inés s'encarreguen de planejar la fuga dels oficials, mentre que Basurto i Frutos es posen en contacte amb el seu col·lega Ismael Vilaplana i vigilen estretament els seus moviments.

La vesprada del 20 de novembre de 1937 Carmen ix de la Cancelleria de Panamá, acompanyada dels dos oficials i del jove falangista, i s'allotgen tots en el domicili de Carmen a València, que en aquell temps estava al carrer de Pi i Margall, núm. 35-2n. Aquella mateixa nit es reuneixen amb ells els agents Basur-

to i Frutos i Inés Jiménez, i tots decideixen eixir al matí següent cap a Barcelona. Es desplacen amb un "hispano" oficial de la policia (facilitat per Basurto i Frutos), per la qual cosa els controls de carretera no ofereixen cap dificultat. Després d'arribar a Barcelona s'allotgen a l'hotel Bristol i esperen els passaports que els permetran l'entrada a territori nacional a través del pas previ per la frontera francesa.

Passen els dies i els passaports no hi arriben. En no poder pagar l'hotel, es traslladen, per iniciativa dels agents encoberts, a una torre enclavada al carrer de Monestril. És 'la ratera', els agents demanen reforços i el 28 de novembre de 1937 són detinguts i duts a la Comissaria del Districte de la Universitat on s'efectua la denúncia i es pren declaració als detinguts.

4. Causa General contra Carmen Tronchoni i altres: Jutjat especial núm. 1 del Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya

Decret de 22 de juny de 1937, que crea el Tribunal especial per conèixer i sancionar delictes d'espionatge i alta traïció

El dia 1 de desembre de 1937 els detinguts ingressen en els calabossos del Palau de Justícia de Barcelona i són posats a la disposició del Jutjat especial núm.1 del Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya.

La fase de sumari la instrueix el jutge Sr. José Vidal Llecha que, d'acord amb els fets denunciats, no dubta a processar els detinguts i decretar la presó incondicional. Els processats són Carmen Tronchoni, els dos oficials José Maria Bielsa i Carlos García Bravo, el jove Manuel González Romero i posteriorment entrarà a formar-ne part un tal Eduardo Zamarripa Irazusta.

Les diligències d'esbrinament i comprovació del presumpte delictes es dirigeixen principalment a prendre declaració als processats, als policies denunciants i a totes aquelles persones que el jutge considera que poden tindre relació amb els fets. Gran és el zel del jutge Vidal Llecha a esclarir els fets i a esbrinar si n'hi ha més persones implicades en la trama i, fins i tot, arriba a interrogar al llarg del procés més de trenta persones.

És en aquests moments quan Carmen descobreix amb gran sorpresa i pesar que la seua amiga Inés Jiménez és en realitat una confident dels agents del SIM i una de les principals testimonis de càrrec en el judici. Després de prendre declaració a Inés, és detingut i entra a formar part com a processat Eduardo Zamarripa Irazusta, amic de Carmen, acusat d'haver-li proporcionat els mitjans econòmics per a poder comprar els passaports dels oficials.

També van intervenir en el sumari perits cal·lígrafs per a esbrinar si les cartes que li havien trobat a l'oficial José Maria Bielsa les havia escrit ell, ja que aquestes estaven escrites en clau i presumptament la seua finalitat era donar informació secreta a l'enemic.

Fets els esbrinaments pertinents i format el plec de càrrecs pel fiscal, el 15 de febrer de 1938 es constitueix el Tribunal, sent el president el Sr. Alfonso Rodríguez Dranguet i com a vocals: Fernando Martín López, Carlos Gerhart Ottenwaelder, Santiago Sentis Melendo i Ramón Pérez Noriega. Se celebra el judici oral i després de procedir-se a l'interrogatori dels processats i dels testimonis citats, es dicta sentència: pena de mort per a Carmen Tronchoni i els dos oficials nacionals; 30 anys d'internament en camps de treball per al jove falangista Manuel González Romero i 6 anys d'internament en camps de treball per a Eduardo Zamarripa.

Diari "CNT" de 28 de març de 1938. Anuncia la condemna a mort de Carmen Tronchoni.

Els càrrecs que se li van imputar a Carmen Tronchoni van ser els de desenvolupament d'activitats feixistes, preparació de plànols amb posicions militars (fet que no va ser suficientment provat) i, sobretot, posar els mitjans necessaris per a facilitar la fugida dels oficials rebels a la zona nacional.

Davant d'aquests càrrecs, poc va poder fer la defensa de Carmen, el lletrat Rafael Muñido Domec, que es limità a al·legar la incompetència de jurisdicció d'aquest Tribunal per entendre que corresponia al Tribunal d'Espionatge del Govern Central, al·legació que va ser desestimada.

5. La presó de Les Corts

Presó de Les Corts a Barcelona. Aut. Memoria del Patronato Central de Ntra. Sra. de la Mercerd (PCNSM)

El dia 3 de desembre de 1937, 5 dies després d'haver sigut detinguda, Carmen va ingressar a la presó de Les Corts a Barcelona. Allí romandrà reclosa mentre dure el judici i fins que es fa efectiva la sentència el 29 de març de 1938.

L'origen de la presó de Les Corts era republicà, encara que posteriorment va ser utilitzat com a presó franquista. Per aquell temps, l'edifici era el "Asilo del Buen Consejo", que va ser confiscat per la FAI (Federació Anarquista Ibèrica) a l'octubre de 1936 i destinat a Correccional General de Dones pel Comité de Presons de la Generalitat de Catalunya.

Actualment ja no queda cap vestigi de l'existència d'aquest correccional femení, ni tan sols una placa commemorativa que recorde i valore l'experiència de milers de recluses que per allí van passar durant el període de la guerra civil i la postguerra, entre els anys 1936 a 1955.

La presó estava situada al nord del barri de les Corts, cantonada amb la Diagonal, a Barcelona. L'espai l'ocupa actualment *El Corte Inglés* de la Diagonal.

Les condicions en les quals vivien les preses eren pèssimes, el menjar era escàs. En moltes cartes que Carmen escriu a la seua família, els recorda que no s'obliden d'enviar-li menjar. Convivien dos grups diferenciats de preses: les comunes (prostitutes, lladres...) i les polítiques. La directora del Centre era una tal Isabel Peiró

Polo, companya sentimental d'un destacat membre del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM). Sembla que va tindre un comportament exemplar amb Carmen, sobretot, en les seues últimes hores.

Mentre va estar a la presó, Carmen s'envoltà d'un grup d'amigues falangistes que li van donar gran suport moral i que van estar amb ella fins a l'últim dia. Entre elles destaquem Magdalena Ramos i a Carmen García de las Bayonas, aquesta última condemnada per imprimir i repartir pamflets en contra del govern.

Grup de preses al pati de la presó de Les Corts

Després de dictar-se sentència el 15 de febrer de 1938, Carmen és reclosa en una galeria de la planta superior de la presó destinada a les condemnades a mort. Allí conviu amb altres dones, tot esperant que arribe el dia que es complisca la sentència. El 28 de març de 1938, el jutge de guàrdia acudeix a la presó i li comuniquen que la sentència s'executarà al matí següent. Carmen rep la terrible notícia amb fermesa i sense fer cap tipus de manifestació. La notícia va recórrer ràpidament tota la presó: "Carmen Tronchoni està en capella".

L'anteriorment citat Rafael Tasis, director de Serveis Correccionals de la Generalitat, relata en el capítol vuité del seu llibre "Els presons dels altres ..." l'efecte que causava entre els presos i personal del Centre quan el jutjat comunicava la pròxima execució. "... quan a la presó s'havien d'efectuar aquells tràmits macabres, alguns dels funcionaris es posaven malalts... Del que eren aquestes nits en capella, més m'estimo no parlar-ne. En general, les dones eren més febles davant la idea de la mort, es desesperaven, ploraven i tenien atacs d'histerisme. Aquella xicota (Carme Tronchoni), en canvi, va encarar-se amb els seus darrers moments amb gran serenitat..., va demostrar un tremp autèntic d'heroïna o, almenys, de dona apassionada pels seus ideals ...".

El 20 de febrer de 1938 el ministre del Govern de la República, Manuel de Irujo, remet una carta al conseller de Justícia Pere Bosch i Gimpera en què sol·licita assistència religiosa als reclusos i especialment a una jove recentment condemnada a mort anomenada Carmen Tronchoni. Després de conèixer Rafael Tasis la imminent execució de Carmen, es posa en contacte amb el vicari general de Barcelona, José Maria Torrent, qui no dubta a acudir al correccional i administrar-li els sagraments.

6. L'última nit de Carmen. Mort a Montjuïc

Ben documentades tenim les hores prèvies de Carmen a l'execució de la sentència, gràcies a les cartes que tant les seues companyes com ella mateixa van escriure estant ja en capella. L'única petició que va fer Carmen a la directora del Correccional va ser que se li permetera passar la seua última nit acompanyada de les seues amigues més íntimes, cosa que li va ser concedida.

Gran és el dramatisme que mostren les cartes, però també la sorprenent fortalesa i serenitat amb què Carmen afrontava les seues últimes hores de vida.

Digna d'esment és la carta de comiat que dirigeix als seus pares i a la seua germana Amparo (a la qual anomenava familiarment "Aro"):

"Queridísimos padres: cuanto siento daros este disgusto tan grande, pues yo he procurado el ocultaros esto que para vosotros es tan fatal."

"...Mama, siento mucho que tu no estés, ¡es tan bonito despedirme de vosotros! No sabes cuanto daría por daros un abrazo a ti y al papá."

"Queridísima Aro: te dejo para siempre... cástate y cuando tengas hijas, ponle a una nena Carmen y así tendrás mi representación en tu futuro hogar... Aro, te quiero mucho, tanto que siempre he estado dispuesta a dar la vida por ti y ya ves, la doy por España... . Acabo de firmar la sentencia a muerte a la una de la madrugada y a las cinco de la mañana se me llevarán para cortar esta vida llena de ilusiones..."

"...Con toda formalidad me despido de ti. Te quiero con toda el alma, tu hermana que nunca te olvidara. Carmen Tronchoni."

"Que no te llamen Aro nunca". Vale.

En la matinada del 29 de març de 1938, acabada d'entrar la primavera, arriba al Correccional la camioneta amb els guàrdies d'assalt. Carmen s'acomia de les seues amigues i agafa un ram de clavells rojos que havia servit de centre de taula en el seu últim sopar. Ràpid serà a aquelles hores el trasllat fins al castell

Fossa de Santa Elena al castell de Montjuïc, lloc on va ser afusellada Carmen

Entrada al castell de Montjuïc

de Montjuïc. Una vegada allí, és conduïda a la fossa de Santa Elena on ja li esperen els seus companys d'execució: a més dels comandants José Maria Bielsa i Carlos García Bravo, hi ha tres condemnats més: José Maria Díaz Martínez, José García Rosendo i Francisco Casademunt Anglada. També estan presents el jutge en funció de guàrdia per a presenciar el compliment de la sentència i els dos metges forenses que certificaren les morts.

Carmen camina serena fins a l'oficial de l'escamot d'afusellament (batalló de rereguarda) i com a última coqueteria demana que no li desapareguin a la cara. Dóna un clavell roig a cadascun dels seus companys d'afusellament i se situa enmig d'ells.

Després de la ràfega, cau d'esquena malferida i és rematada per aquell oficial.

Apuntava el periodista Gourdillo-Courcier: "En cuanto a cultura se es lo que se ha vivido; en cuanto a dignidad se es, además y sobre todo, como se ha muerto... Ella lo hizo con elegancia, con estilo, con notable intuición de las reglas del arte..."

En la Casa d'Assistència Social "president Macia" tenien preparats els taüts. El cos de Carmen no va anar a parar a una fossa comuna gràcies a un empleat de banca, Manuel Sanz Parera, que es preocupà que l'enterraren dignament en un nínxol de la seua propietat en el cementeri del Sud-oest, a Montjuïc.

Posteriorment i gràcies a una declaració signada per son pare, es va saber que Manuel Sanz Parera va ser un jove afiliat a la falange que s'encarregà d'ajudar Carmen i els seus companys en el que va poder mentre durà el procés, tot i fent-se càrrec més tard de la seua sepultura. Estant pendent

"La Vanguardia", 30 de març de 1938. Anuncia la mort de Carmen Tronchoni

Juan Negrín (de blanc), Indalecio Prieto i el general Vicente Rojo

l'execució de la sentència, va negociar un bescanvi per via diplomàtica amb el president del govern d'aquell moment, Juan Negrín, negociació que al principi va ser acceptada però que després va ser rebutjada pel mateix Negrín (no es coneixen els motius), qui ordenà que es portara a terme l'execució.

El mateix dia que Carmen va ser afusellada, Manuel Sanz Parera va ser detingut per membres del SIM republicà i torturat en la txeca del carrer Muntaner. Posteriorment va ser traslladat al vaixell-presó "Uruguay" on el van jutjar i condemnar a mort. El dia 11 d'agost de 1938 va ser afusellat. El seu cos es deposita en una fossa comuna, ja que el seu nínxol està ocupat pel cos de Carmen Tronchoni.

Carmen va ser enterrada en el cementeri del Sud-oest, a Montjuïc, en el nínxol hipogeu núm. 159, via de Santa Eulàlia (el nínxol encara es conserva), i les seues restes van romandre allí fins que el 16 de març de 1959, per ordre superior i, autoritzat per la seua família, van ser exhumats i traslladats al monument nacional del Valle de los Caídos a Madrid, on actualment descansa, concretament en el columbari núm. 652, cripta dreta, pis 1r, al costat de les restes d'uns 40.000 caiguts, en la Guerra Civil Espanyola.

7. Epíleg

Quan fa aproximadament any i mig que vaig començar a recopilar informació sobre Carmen Tronchoni, no tenia grans esperances d'obtindre'n documentació precisa. Tot just algunes cartes, un article d'un periòdic i una foto seua, era l'única "herència" disponible per la seua família de Picassent. També he de dir que alguna porta se'm va tancar a l'inici de les meues labors d'investigació.

Després de molta insistència, finalment l'esforç va començar a donar els seus fruits i, a poc a poc, va anar despertant de la seua letargia la informació que hi havia sobre Carmen, gran part dormida durant molts anys.

Com més informació localitzava, més difícil es feia la meua tasca, ja que eren evidents la quantitat de dades errònies i les contradiccions que s'havien dit i escrit sobre ella, a part de l'existència d'interrogants que, ara per ara, tenen difícil resposta.

Per tot això, cal dir que tot el meu esforç a l'hora de realitzar aquesta investigació, s'ha dirigit a localitzar i exposar informació verídica i documentada.

Diversos autors van escriure sobre Carmen Tronchoni: Pastor Petit, Bertrán i Musitu, Rafael Tasis..., i tots coincideixen a incloure-la com espia al servei de Franco, membre del SIFNE i de la Cinquena Columna.

Altres persones que també s'han dedicat a investigar les accions de Carmen creuen que no va ser espia, fins i tot que el fet pel qual va ser condemnada, ho va fer per amor a un dels oficials, el comandant José Maria Bielsa, i per la seua noble vocació de servei al proïsme.

Ara per ara, i amb les dades disponibles, sorgeixen dubtes sobre els vertaders motius pels quals Carmen va realitzar tals activitats, encara que després de l'anàlisi de tota la documentació trobada, és difícil negar la seua vinculació als grups clandestins. Durant la instrucció de la causa, Carmen no va reconèixer els fets pels quals l'acusaven, però pense que ho va fer per a protegir els seus companys de fuga que en tot moment van intentar ocultar les seues identitats, perquè posteriorment es va demostrar que eren oficials que havien ocupat càrrecs importants i la seua incorporació a l'exèrcit nacional era de vital importància per al desenvolupament de la guerra. El comandant d'Estat Major José Maria Bielsa havia sigut docent a l'Escola Superior de Guerra i segons va confessar a un dels agents encoberts que el va delatar, tenia pressa a fugir a la zona nacional; ja que Franco el requeria urgentment per a contrarestar l'heroica defensa de Madrid pel gran estrateg republicà, el general Vicente Rojo, perquè aquest havia sigut el seu alumne. L'altre comandant, Carlos García Bravo, havia estat jutge militar de la 1a Divisió Orgànica i, entre altres, havia instruït les causes contra Largo Caballero i diversos revolucionaris més, abans de l'inici de la guerra.

Retrat de Carmen exposat a la Sala d'Heroïnes del Museu de l'Exèrcit a Madrid. Foto cedida i autoritzada pel Museu de l'Exèrcit

Carrer del Mig a Picassent. Desde 1939 fins a 1979, s'anomenà de "Carmen Tronchoni"

Transcendental era la missió encomanada i gran la responsabilitat que requeia sobre Carmen Tronchoni. No crec que aquesta acció la realitzara per atzar.

Finalitzada la guerra, el nom de Carmen Tronchoni va ser inclòs en la llista de màrtirs del franquisme, i va rebre homenatges i honors. Destaquem la concessió de la "Y de Oro Individual", màxima distinció de la secció femenina de la Falange, concedida solament a un grup reduït de camarades, entre elles Pilar Primo de Rivera. També va donar nom a centres educatius i carrers, com per exemple: l'Escola Graduada 'Carmen Tronchoni' a Montjuïc, el col·legi públic 'Carmen Tronchoni' a Sabadell (actualment anomenat 'Riu Sec'), i el carrer Carmen Tronchoni a València que encara conserva el seu nom, a part de l'esmentat carrer Carmen Tronchoni a Picassent.

Part de la informació que consta en aquesta investigació ha estat facilitada per una persona, que prefereix guardar l'anonimat i que, quan tenia onze anys, va conèixer Carmen Tronchoni quan anava a la presó de Les Corts a visitar sa mare, reclosa allí també. Encara guarda fresca en la memòria la imatge de Carmen, aquells moments, aquelles converses...: *"Era muy hermosa; fumaba ávidamente y sin parar cigarrillos que amarilleaban sus dedos. Estaba tensa, agitada. Movía mucho la cabeza y su melena rubia iba detrás. Estaba muy delgada... a escondidas le traía frutos secos, avellanas... pues la comida escaseaba..."*.

Independentment de la ideologia d'aquells que han escrit sobre Carmen Tronchoni, tots coincideixen a parlar d'ella amb respecte i admiració. Destaquen, en primer lloc, el seu valor i l'entrega apassionada pels seus ideals. Va demostrar ser una dona amb gran tremp i valentia davant la mort. Curta però, intensa va ser la seua vida i tràgica però, digna la seua mort.

Avui, 70 anys després de la desaparició de Carmen, recuperem la seua història. Per a preservar el seu record, perquè ella, amb la seua immolació, així ho desitjava.

Cerimònia d'obertura de l'escola graduada "Carmen Tronchoni" a Montjuïc. Any 1940

Referència a Carmen al Llibre dels Màrtirs del castell de Montjuïc

Agraïments:

El meu agraïment més sincer a aquelles persones que amb la seua aportació han contribuït que aquesta investigació isca a la llum, especialment:

- Sr. Fernando Hernández Holgado. Coordinador del projecte presodelescorts.org.
- Sra. M.^a del Carmen Agulló Díaz. Professora del dep. d'Educació Comparada i Història de l'Educació de la Universitat de València.
- Sra. Esperança Adrados Villar, cap del dep. de Referències de l'Arxiu Històric Nacional.
- Sr. Jesús Alberto García Riesco, coronel director del Museu Militar del Castell de Montjuïc.
- Al company anònim que sent xiquet va conèixer Carmen Tronchoni.
- A la meua família, a José Vicente Aguado Tronchoni, a mon pare Francisco Martorell i especialment a ma mare Amparo Tronchoni i al meu avi Cristóbal Tronchoni Tronchoni, perquè van ser ells els que em van inculcar aquest especial interès per la vida de Carmen Tronchoni.

Bibliografia i fonts

- Rafael Tasis: "Les presons dels altres. Record d'un escarceller d'ocasió". Ed. Pòrtic-Barcelona, 1990.
- José Bertrán y Musitu: "Experiencias de los Servicios de Información del Nordeste de España (SIFNE) durante la guerra". Espasa Calpe. Madrid, 1940.

- Benjamín Lajo y Javier Paniagua: "Sombras en la Retaguardia: testimonio sobre la 5ª columna en Valencia". Centro Tomas y Valiente, UNED.
- Doménec Pastor i Petit: "Traïdors a Catalunya. La Cinquena Columna". Base, 2006.
- J. Eslava: "Una historia de la guerra civil que no va a gustar a nadie". Planeta, 2005.
- Presodelescorts.org de la *Asociación para la Cultura y Memoria de Cataluña*.
- "Libro de los Mártires de Santa Elena" del castell de Montjuïc.
- *Patronato de la Fundación de la Santa Cruz del Valle de los Caídos*.
- *Museo del Ejército*. Madrid.
- *Causa General contra Carmen Tronchoni y Otros*. Arxiu Històric Nacional.
- Arxiu General de la Guerra Civil de Salamanca.
- Arxiu General Militar d'Àvila.
- Arxiu de la secció femenina de la Falange a València.
- Arxiu històric de Sabadell.
- Associació de cementeris de Barcelona.
- Periòdics i revistes: *CNT, La Vanguardia, El Mundo, Levante-EMV, Consigna*.

Primavera de 1936